

PAGINI INEDITE

MARIANA ȘORA

Paginile de mai jos fac parte dintr-un volum pe care îl realizez împreună cu Lia Ghimpu, Familia ȘORA. Timișoara secolului XX s-a exprimat prin câteva mari familii de oameni politici, cărturari, savanți. Itinerariile familiei Mihai și Mariana Șora devin neobișnuite prin întâlnirile (dialogurile) cu o serie de cărturari fundamentali ai secolului al XX-lea. Felul în care jurnalele și corespondența Mariane Șora evocă aceste întâlniri, dar și creativitatea dramatică a vârstelor înalte, fac din Jurnalele/ Corespondența pe care le va edita Lia Ghimpu pagini importante pentru înțelegerea secolului XX al scrisului. (Cornel Ungureanu)

EPISTOLAR

Mult stimate și iubite domnule Eliade,

Marianne Sora
Mauerkircherstr. 3
8000 München 80
Tel. 089/986 983
München, 12.6.79

Îți urez bun venit pe bătrânul continent! Mă bucur că te pot saluta de la o distanță cel puțin redusă, nici peste mări și țări, nici peste cortine de fier și alte substanțe – imateriale, dar la fel de opace. Profit de această relativă apropiere ca să-ți trimit (cu o întârziere care numai nenumăratele mele griji, demersuri, osteneli sunt răspunzătoare) cartea lui Mihai, apărută anul trecut, după 30 de ani de tăcere.

Publicarea ei a fost posibilă, după mine, grație următorilor factori: 1. cenzura (și nu numai ea) n-a înțeles mare lucru din ea, cu atât mai puțin implicațiile (ontologice, metafizice), 2. persistă, în virtutea exacerbării sentimentului național (firești și artificiale) preceptul maiorescian "scrieți, băieți, scrieți!" (vorba e să fie cât mai mult, dacă se poate și bun, și de ce să nu avem și noi, pe lângă faliți, și filozofii noștri?), 3. cercurile scriitoricești, Uniunea Scriitorilor și unii din lobby-ul mai marilor "culturii" l-au susținut pe autor, în parte din prețuire sinceră – pentru tot ce reprezintă și pentru tot ce a făcut (imens și inapreciabil) spre a salva niște valori și niște oameni de condei (morți și vii) în toți acești ani – în parte din proasta conștiință că l-au abandonat atunci când tocmai din pricina acestei activități susținute împotriva curentului (dusă cu multă diplomație, până când nici asta n-a mai fost posibilă), a fost "eliberat" de răspunderi editoriale.

Sunt foarte curioasă și nerăbdătoare să aflu ce reacție trezește această carte în dumneata – presupunând că ai să-ți faci timp ca s-o citești și să-mi trimiți câteva rânduri. Traducerea franceză o pun acum la punct. Sper s-o pot plasa la Gallimard sau în altă parte.

Poate ai aflat de la neprețuitul nostru prieten Cioran în ce ape ne scaldăm acum: m-am stabilit în Germania, aștept să-mi vină fiica, (cu soț și copil), apoi băiatul mai mic, muzician, și la urmă, arier-garda, Mihai. Cioran, puțin speriat de curajul meu în această antrepriză de pionierat singură, cu temeri îndreptățite pentru izbânda celor întreprinse, mi-a arătat tot timpul o caldă sollicitudine, dându-mi mereu sfaturi și îndrumări înțelepte. Cred că toate riscurile și greutățile asumate (la această vârstă!) și-au avut justificarea, dacă n-ar fi decât prin gândul la viitorul copiilor. Dar să sperăm că și noi vom mai apuca să spunem câte ceva din ce avem de spus.

Mi-a părut foarte rău, anul trecut, că n-am putut să scriu și eu un cuvânt în numărul omagial din *L'Herne**, dar în halul în care eram, muncită de îndoieli și temeri, n-am

reușit să dau la timp o contribuție corespunzătoare. Mă bucură însă nespun, cu o participare caldă, prețuirea unanimă care-ți încoronează întreaga activitate, dorind din suflet să mai scrii ceva frumos și de acum înainte.

Sper ca aceste rânduri precum și pachețelul cu cartea să te mai găsească la Paris (presupun că plecați undeva în vilegiatură).

Cu multe urări de bine și cele mai frumoase gânduri,

Mariana Șora

*) Revistă editată la Paris de Costa Tacu. Numărul omagial pomenit aici fusese dedicat lui Mircea Eliade.

Paris, 8 iulie 1979

Dragă Mariana,

Nu știu cu ce să încep! Mărturisind bucuria pe care mi-a adus-o scrisoarea D-tale – sau cerându-mi scuze că răspund cu o asemenea întârziere? Aflasem de hotărârea de a vă stabili cu toții la München – de la Cioran. Mă bucur nespun că suntem deja atât de aproape – cel puțin în timpul vacanțelor de vară (deși am împlinit 72 de ani, Universitatea din Chicago nu-mi dă drumul; și eu sunt silit să accept, ca să pot încheia vol. III din *Histoire*. La Paris, mi-ar trebui 5-6 ani, numai ca să mă țin la curent cu bibliografia...).

Aș fi vrut să-ți spun mai mult despre *Sarea Pământului*. Am început lectura o jumătate de ceas după ce am primit cartea. Am citit 19 pagini, apoi m-am întrerupt, dându-mi seama "că nu urmăream ideea" (cum ne învățasem să spunem la liceu când nu înțelegeam un text). Am reluat lectura a doua zi, și m-am poticnit la pagina 30... Din păcate, aveam de scris câteva recenzii pentru *History of Religions*, și n-am mai deschis cartea decât după vreo 10-12 zile.

Sunt pasagii pe care "le înțeleg" pe loc și altele care mi se par scrise de "ultimul" Heidegger și trebuie reluate, "meditate" și chiar memorate ca un descântec sau ca anumite paragrafe din *Une saison en Enfer*. Până acum, nu îndrăznesc a pretinde că am "asimilat" doar *A treia zi* (mă refer, evident, la întreg), pentru că sunt multe alte fragmente pe care cred că le-am înțeles...)

Ce e de făcut? Sunt, oare, surmenat, sau am îmbătrânit prea repede? Sau lunga mea îndeletnicire, cu "documentele" religioase m-a înglodat în filologie și istoriografie, reducând aproape la zero modestele posibilități de gândire riguroasă pe care mi le îngăduise *Mutter Natur*?... În orice caz, nu-i spune nimic lui Mihai deocamdată. Voi încerca din nou, după o scurtă vacanță în Portugalia.

Vă îmbrățișez pe amândoi, cu vechea prietenie, al vostru (obosit!)

Mircea Eliade.

JURNAL (1938-1940)

9 octombrie 1939, luni

Profit de singurătate (băieții s-au dus iarăși la Paris) ca să notez iar câte ceva, poate că odată o să mi se pară interesant ceea ce acum îmi e odios. Grea povară pentru un om libertatea. De multe ori am fost adusă până să doresc să se întâmple ceva grav acasă și să fiu rechemată de urgență, fiindcă singură nu mă pot decide. Nostalgia mă melancolizează de două luni, fără să mai pomenesc de ce a fost înainte de venirea mamei la Paris. Dar de la Langrune mă chinuiesc zilnic viziuni atât de precise, aproape halucinații. Revăd și văd scene trecute sau imaginate, cu o claritate dureroasă pentru că prezența asta nu e totuși reală. O văd pe mama în vis, îmbătrânită, tristă, obosită, tresar până și în somn de remușcări. Și totuși nu mă pot decide. Simt că am datoria oarecare să stau cu ea, să n-o privez de bucuria asta la care are de o mie de ori dreptul, știu că e o condiție de viață pentru ea și, ce e mai curios, e o remușcare întărită de o dorință atât de vie de a fi **acolo**, de a o vedea, de a sta **acasă**, cu toate miile de mici agreemente ce mi le pot oferi acolo, încât nu știu cum nu m-am decis încă. Dar M. nu mă lasă, nu pot să-l duc și pe el, e și asta tot atât de mult **datorie** și nu pot să-l las. Nu pot! Aș vrea chiar să fim singuri câțiva timp, de-aș avea numai garanția că nu e pentru prea mult timp! Sunt două datorii care se bat? Nu, sunt două dorințe, pentru moment la fel de imperioase. Doamne, de ce nu am învățat încă să aștept! M. mă obligă să "aștept" să se clarifice situația politică, ca și cum ar trebui în mod necesar să se clarifice! Dar perspectiva că rușii ne atacă, c-o să fie îngrozitor acolo și eu să mă derbez, mă-nebunește.

În adolescență ce puternic a fost gustul de evadare, dacă ni s-ar fi spus atunci cât de demoralizatoare poate fi nostalgia, n-aș fi putut să cred, fiindcă n-aș fi găsit ce aș

putea regreta. Mă visez acasă. Mă văd umblând din cameră în cameră, în bucătărie, la pian, la radio, la masa de scris, în fotoliu citind, la masă duminică și pe mama, mereu aș zice aproape ispititoare, dulce, tânără, veselă, cum așa de rar o mai văd și mi-e frică s-o mai pot vedea. Dacă aș putea printr-un gest care să nu ceară atâta efort ca pregătirea unei călătorii, decizia, decizia mai ales, aș zbura la ea, ca pe urmă să plâng după trei zile că nu mai sunt cu Mihai. Până acum asta e războiul pentru mine, nerăbdare care mă arde, nostalgie și un dor, un dor de mama. Plâng ca o muiere și sunt incapabilă să mai disting care "parte" din mine are dreptate.

Singura oază e jurnalul lui Gide, care mă reînvață gustul vieții **mele**. Am să extrag toate pasagiile "importante" pentru mine, cu riscul să trebuiesc să copiez zeci de pagini. Îmi omor mintea cu traducerea destul de anevoioasă a cărții lui M. Incapabilă de lectură "grea": Scheler îmi prezintă o rezistență care acum nu ar fi fost inexistentă desigur. Dovadă de decadentă, când eu credeam că o să "fac ceva din mine", o să mă formeze. Aștept pacea.

12 octombrie 1939

Ce ironie a sorții că acum, prinși în satul acesta, siliți de împrejurări, pot să gust pentru prima dată libertatea hoinărelui pe câmp, în pădure și pentru prima dată pot să văd, în plină singurătate, ce am dorit atât de mult toată copilăria mea. Azi iarăși lungă cursă pe bicicletă. În fiecare zi altă lumină, alte culori. Fiecare tablou e unic, și nu știu să-l "prind", îl uit. Numai mirosurile nu le uit, mirosul de lemne ude și frunze putrede al pădurii, aroma câmpului și duhurile rustice, nici bătaia rece a aerului în obraji și senzația de lipsă de greutate a corpului, cu plămâni umpluți de vânt și de răcoare.

13 octombrie 1939

Sunt din ce în ce mai puțin capabilă de lectură "filozofică", a trebuit să las la o parte cartea lui Scheler, cu un dezgust infinit pentru

felul în care sunt spuse – și asta în toate cărțile de filosofie – adevărurile cele simple. Nu găsesc aici un gust ideilor, chiar celor mai interesante, dacă sunt "expuse", "deduse" etc. De fapt lucrurile într-adevăr interesante și întotdeauna noi, se spun altfel: Unamuno, Nietzsche, Kierkegaard, Chestov. Ți se pare că e motivul care mă îndepărtează de cartea lui Mihai. Acum doi ani îi admiram primele "Entwürfe", și acum nu-i pot accepta forma elaborată. Aș vrea să o judec tipărită, îndepărtată, puțin străină. Dar știu că nici atunci n-o să pot ignora gesturile, intonațiile, accentele și ochii.

De fapt limba germană și puțin și cea română permit o complicare, un anumit obscurantism, un grad de beție de cuvinte, care treacă-meargă, dar sunt intolerabile în traducere franceză. E lipsă de sinceritate, de loialism, să nu spui ideea goală, simplă și dreaptă, fără întortocheală și falsă frumusețe. Citesc *Manifeste au service du personnalisme* și-mi revizuiesc fraza de mai sus: nu lectura filosofică îmi devine nesuferită, ci frazeologia ei germanic-obscurantistă.

14 octombrie 1939

Incapacitatea mea de a "lucra", de a produce ceva se reduce poate la inconstanța spiritului, care-l împiedică să fie dat mai multe ore de-a rândul aceleiași preocupări. Or niciodată n-am făcut ceva cu mai mult succes, decât când perseveram cu aplicație, chiar dacă nu cu tenacitate, la concentrarea spiritului în jurul unui nucleu unic de idei. Dar rareori pot să-mi alinez flexibilitatea, mobilitatea asta excesivă. Simt nevoia și plăcerea săritului de la lectură la muzică, de la ea la meditație, apoi la joc și așa mai departe.

16 octombrie 1939

Remarcabil *Manifestul* lui Mounier din punct de vedere al criticii și vederii juste. Frază cu frază îmi are adeziunea. O constantă impulsie spre acțiune o animă. Cu toate acestea eu o consider absolut neconstructivă. Iluziile de doctrină politică pe care o formulează, decurg dintr-o viziune optimistă a omului, cu toată contradicția aparentă pe care o constituie o asemenea viziune cu critica atât de acerbă a **tuturor** realităților colective și indirect și individuale. Dar însuși faptul de a crede posibil că un deziderat de un nivel atât de ridicat cum e dezideratul omului tare, personal, de a deveni "persoană", să devie deziderat obștesc (nu mai vorbesc de a deveni el realitate obștească) e utopie. Chiar pentru elite, programul Mounier cere mult efort, întărire continuă a independenței, voință conștientă și pacient cultivată de a deveni, de a forma. Că individul poate fi ajutat la această educație, de un sistem, deci colectiv? Pentru aceasta trebuie întâi să se realizeze "revoluția personalistă", o mișcare efectivă, cu adeziunea multora. Or acei care sunt capabili de adeziune la un asemenea program, cu atât mai mult cei capabili de sacrificiu pentru un asemenea program, sunt o elită, deci puțini, și – cred eu – esențial înapți la activitate politică. Dacă totuși lucrul acesta s-ar realiza, falsificarea sensurilor ar deveni inevitabilă.

Ieri mi-am omorât nostalgia și timpul cu trei ore de plimbare pe bicicletă; îmi fac o ambiție de a descoperi de fiecare dată regiuni și drumuri noi, și numai frumusețea câmpului tomnatic, și misterul atât dorit și de atâtea ori visat al pădurii, numai necunoscutul hoinărelii singuratic, dezordonate, băiețoase, mă fac să uit că mi-e dor de casă. Mă simt liberă și proaspătă, singură în mijlocul întinderii imense, curajoasă în singurătatea pădurii și călită când vin acasă cu obrazii și genunchii reci, de multe ori, ca ieri, surprinsă de câte o aversă, cu părul lipit de cap, cu hainele bune de stors și fața biciuită de ploaie.

Cum o să pot evada când ploile vor deveni regulate? Cum o să-mi omor timpul în camera asta posomorâtă, plictisită de așteptare, nervoasă de nesiguranță? Ce stupid se reduce o mizerie colectivă, dar nu, nu suferință, inexistență; simți că nu mai contezi, nu ești întrebat, se petrec lucrurile fără tine, fără să-ți lase iluzia, ca înainte, că dispui măcar de tine însuși. Și-mi închipui că participarea activă la război te integrează și mai complet în existența ta de ins-care-face-parte, și departe de a prezenta ocazia de a trăi intens, ești abrutizat și redus prin participarea asta anonimă la o experiență pe care n-ai căutat-o și n-o valorifici. Dar toate reflecțiile astea sunt inutile. Aștept să treacă timpul, eu, care întotdeauna eram gata să țin timpul pe loc. Și mă mir că sunt în plină tinerețe, că nu vreau să fiu mai puțin tânără, nu, niciodată, dar mă rog ca timpul să treacă, cât mai repede, cât mai repede!

Rilke en français: tot ce-i metafizic devine general și abstract, tot ce-i mistic devine obscur, tot ce-i poetic devine artificial.

JURNAL (1991-1992)

10 septembrie 1991, marți

Am notat, pe o foaie volantă probabil, și n-o găsesc, că seninătatea miraculoasă mi s-a instalat în suflet, încât nici nu mă gândesc, zile de-a rândul, la tot necazul, iar când îmi amintesc de el, e numai ca un gând fugar care nu doare. Se vede însă că răul există însă în subconștient. Spune omul din acel banc vechi cu diazepamul sau meprobamatul: "mai ai vărsături sau diaree", sau ce altă tulburare era – "Da, dar nu-mi mai pasă". Sunt anesteziată numai? Nu cred. Dar noaptea în vis mă mai apucă. Prima dată când am răscolit aceste laturi, a fost după prima relatare făcută Sandei în 5 septembrie. De atunci am mai visat încă o dată îndelung că mă cert cu M., care este distant cu tipica lui muțenie, numai uneori spune niște răutăți cu năduf și rea credință. Din reacția asta – moștenită de Tom – de a prinde ciudă pe cineva față de care se simte cu musca pe căciulă. Spre a nu-și pune cenușă în cap și a nu recunoaște niciodată față de sine însuși că a făcut rău, întoarce sulița împotriva ta, el rămânând în ochii săi proprii curat și infailibil, îmi aruncă deci în vis niște replici nedrepte cu mutra ursuză, dușmănoasă și se încapățâna să nu țină cont de ce-i reproșam. Același gen de vis după ce am reluat povestea înregistrată în seara de sâmbătă.

Azi noapte, visul s-a transformat. Iarăși era prezent, clar, și voia să discute cu mine, dar eu îi întorceam spatele. În scena care a urmat, umbla să mă împace, să fie totul din nou cum a fost pe vremuri, iar eu rămâneam indiferentă, distantă, și în același timp ne vedeam pe amândoi într-o ambianță prietenoasă, casnică, într-o atmosferă plăcută oarecum. Plutea ceva în aer ca o împăcare, iar el mi se părea necăjit în mod serios, foarte dornic de a mă câștiga, și dezbrăcat parcă de toată nebulia, nu mai era urăcios, semăna cu cel de altădată.

Vorbit aseară cu Andrei – ca să-i spun drum bun și să se ferească de regiunile cu zuluși care se omoară cu sutele. Aflu că Horia a fost în Franța, i-a telefonat din nu știu ce loc că vine a doua zi și-l sună până la zece. Pe la unsprezece A. a trebuit totuși să plece la lucru. Seara a găsit mesaj în repondeur: "Am întârziat, am să retelefoniez". Atât. Nici adresă, nici număr de telefon ca să știți de unde să-l scoți. A. zice că a fost "imobilizat" în casă patru, cinci seri la rând în așteptare, dar n-a mai venit nici un apel. Păcat. Întrevederea ar fi putut deveni utilă.

Apropos de problema casei, ieri dimineață, din senin, mi-a dat în gând că ar trebui să intre în spațiul Sașa. Dar fără buletin de București? Sfătuindu-mă cu Adriana aseară, am ajuns la concluzia că ideea

Andrei, Mariana și Mihai Șora. Timișoara 2007

salvatoare ar fi trebuit să-mi vină demult. Aflasem însă de prezența ofițerilor superiori de securitate din bloc și că unul e chiar administrator abia în ultima mea săptămână de București, de la Oncuța, în mijlocul pregătirilor de drum și a grijii de seriea întreagă de telefoane ce mai era de dat și de întrevederi de avut. Alte detalii despre purtarea și atitudinea demențială a lui Tom. Asta-i o rană veșnic deschisă. Povestea cu M. pot s-o dau la spate, dar nu drama acestui copil. Totuși, nu mă duce la disperare ca înainte. Mă ajută Dumnezeu. E ceea ce-mi repet întruna zi de zi de trei săptămâni încoace.

Luni, alaltăieri – vreme frumoasă, deși prea rece pentru plajă, aveam oră la magazinul de aparate auditive, așa că a trebuit să-mi întrerup lucrul la articol, în stadiul de transcris pe curat, cu eliminări, contractări de fraze, reorânduirea lor pe alocuri, deci scurtări și stilizări. Am plecat cu puțină întârziere, fusesem absorbită, dar nu am renunțat – măcar să fac un marș iute – și nu mi-a părut rău de întrerupere. Mi-am comandat aparate (simple, fără suprapreț față de ce da asigurarea) pentru ambele urechi. Lăntșorul de aur dat la reparat în vecinătate, nu era făcut. Nici asta n-a reușit să mă enerveze. În drum spre casă, trecând pe malul de dincolo al micii gârle într-o poziție înaripată, am traversat podul și am intrat puțin la biserică. Traversând apoi Wohnringul nostru, am zărit o femeie stând de vorbă cu alta. Purta o bluză largă și lungă imprimată cu model mare, geometric, în albastru intens combinat cu verde – culorile mele. Nu m-am jenant s-o întreb unde a cumpărat-o. La C&A. Chiar aici în PEP? Da. – Am mulțumit și m-am îndreptat repede spre C&A, decisă să-mi permit acest lux, deși tocmai de bluze nu prea am nevoie. Am pierdut o mulțime de vreme căutând echivalentul - în zadar. Dar am văzut bluze de mătase naturală cu 60 de mărci, hai să-mi iau una albastră totuși, să-mi îngădui și eu o dată o plăcere - capriciu. Am încercat vreo trei, și am luat una. Atârnă încă în antreu ca s-o arăt Sandei și ca să mă bucur de coloratura vie. E drept că e cam sinilie (cu alb) și nu înflorată, și totuși cam de gust nemțesc. Nemțoaicele poartă de preferință albastru, mai ales cele bătrâne. Dar îmi pune în valoare ochii, care par de un albastru intens, ca altădată! Am căzut în mintea copiilor.

Am venit acasă târziu, mâncând târziu, culcându-mă după masă și apoi sculându-mă foarte târziu, așa că n-am mai făcut aproape nimic. Totuși am rămas senină. Nu mă mai agit pentru fiecare fleac. Transformări miraculoase într-adevăr.

Duminică vorbisem cu Geta, s-a bucurat auzind de interviul din "Litere" și de articol. Dacă nici azi nu-l termin - ieri am mângălit cu o răbdare de benedict toată ziua, reținută de mizerabilele taste ale mașinii electronice care se declanșează la cea mai mică atingere, așa că nenumăratele corecturi pe display răpesc mai mult timp decât scrisul - chiar că mă fac de răs.

După visul atât de satisfăcător în fond de azi noapte – cu Mihai de altădată redivivus - n-am mai putut adormi. Am folosit timpul citind micul dosar trimis de Mira, cu poeziile lui Dumitrescu și articole ale lui. Să fac totuși prezentarea cerută, dar repede, ca să mă reped săptămâna viitoare cu Sanda la Bamberg. Apoi am mai dormit puțin - în total 5 ore. Mă simt cam obosită. De ce nu pot să renunț la aceste activități zilnice? De ce mă tot oblig față de alții să fac lucruri atât de ingrate? Ca să-mi circule numele? În România de azi? Mare scofală și mare triumf! Mai bine m-aș apuca în fine de o carte în germană, una din cele două-trei ce le tot învăț în cap. Dar mai am și legea cuvântului dat. Să termin cu obligațiile, iar pe urmă... Și așa trec zilele, așa au trecut anii.

22 septembrie 1991, duminică

Măine, când plecăm la Bamberg, e echinoxul. El coincide anul ăsta cu luna plină. Ce maree mai trebuie să bântuie malurile! (Îmi amintesc de **Langrune**).

Ieri la cele două femei căpate cu Tai – centrul lor de meditații din Tenerife.

Bamberg, Montag-Dienstag 23 – 24 Septembrie, 1991 *

Urmează două pagini de caiet lăsate goale, evident cu intenția de a mai nota câte ceva despre șederea la Bamberg.

12 Octombrie 1991 - Sâmbătă

Cunoștință cu Prof. Dambelmont. Discurs (în Bamberg) despre Multilingvism. Mehrsprachigkeit. Îl primesc atașat de alte scrieri. Acum ar putea veni deja un răspuns la răspunsul meu. I-am trimis discursul meu despre Arghezi, la care stau de luni, pentru a-l traduce în română și a-l putea adăuga astfel în antologie. Tot acest efort pierdut. Atât scrisoarea pentru D. – în speranța secretă că el ar face pentru mine ceea ce am așteptat în zadar de la Rhein – cât și volumul. Pentru cine, pentru ce atât efort? Și în loc de a mă ocupa cu propriu-zis-ul, trebuie să lucrez la tâmpita traducere a lui Ujica "Revolution-Television". Mi-am propus eu însămi. Și

articolele promise, terminate în septembrie (despre Horodina, Luca Dumitrescu și multe lucruri vechi rescrise acum de mine și dactilografiate), am promis și o prefață la Kleist, aproximativ 20 de pagini. Slăbiciunea mea: să accept ceea ce mi se propune, în speranța de a le depăși repede.

Astăzi dimineața din nou – după o perioadă mai lungă – foarte demoralizată. Aici a contribuit ieri seara "Das Literarische Quartet". Locul meu ar fi printre cei cunoscuți, discutați sau care urmează a fi discutați, dar nu îl voi ocupa niciodată. Deja datorită multilingvismului.

De folosit pentru carte: Tatăl ei a fost un om modern. Nu vroia să-și mărite pur și simplu fiica – "a o aduce sub bonetă", cum se spunea atunci. Ea era prea talentată, cel puțin rezultatele școlare o arătau, pentru a nu avea o profesie, doctoriță trebuia să fie. A se îngriji de pregătirea ei, era pentru tată cea mai înaltă poruncă. De aceea să stăpânească, în primul rând, limba țării, să o învețe serios în gimnaziul de stat, în timp ce mănăstirea îi oferea doar o pregătire medie. Ea se săturase oricum de "preacuratele surori". Deci se bucura să ajungă în gimnaziul român.

Acum era bine familiarizată cu această nouă limbă. Deci a fost un pas fericit. A durat mai mult de jumătate de secol până a realizat: a fost un pas greșit.

Acest prea mult în conștiință despre prea multe lucruri – în domeniul cultural și al tradiției – este intens dezbinat în aceste zile. Poate că este bine așa. Scăderea este necesară pentru a pregăti un nou început. Dar este trist pentru cineva ca și noi care iau hrana din ceea ce citesc și păstrează.

21 octombrie 1991, luni

Iată, am terminat cu lucrul la volumul *Despre, despre, despre...* Bine că am scăpat (mai am de recitat și de trimis!), dar nu mă pot bucura. Ich habe kein Urteil über das, was ich schreibe. Îndoielile mă pișcă, mă ustură, mă mănâncă, parcă am fi un roi de țânțari în jurul meu. N-am cu cine să mă sfătui. Nu există pe tot pământul acesta un suflet de om care să se intereseze de mine și de ceea ce fac. În zadar număr pe degete persoanele care mă apreciază, care au considerat că tot ce am scris merită publicat. Mă-ntreb dacă nu mă fac de râs cu aceste "ciurucuri". Pentru acest rezultat, atâta muncă? Atâtea zile de chin, atâtea zile însoțite sacrificate la masa de scris (cu nenumărate pauze din cauza lăncezelii intermitente, de ore!) fără a ieși la aer, ca un sihastru care s-a izolat de lume fără un orizont spiritual, nici silit la reclusiune ca un prizonier, nici acceptând-o cu conștiința unui rost al renunțării în folosul salvării...

Împotriva destinului nu poți lupta, în zadar te muncești să-ți scuturi lanțurile. Iată că din nou am avut talentul de a ridica împotriva mea pe cei de la care mă puteam aștepta la ajutor, încurajare sau puțină căldură. În zadar am așteptat toată săptămâna răspunsuri de la Geta (probabil că am reușit să o ofuschez cu scrisoarea mea prea sinceră), de la Dambelmont (în care îmi pusesem speranța - în mod stupid reînviată - că voi găsi în el un spirit dispus la dialog și eventual de ajutor pentru scris în germană), iar Sanda m-a lăsat singură toată duminică fără măcar un telefon. Îmi face mii de servicii, dar e rece, și de la nefericita ceartă din tren, la întoarcere de la Bamberg încoace, cred că mocnește în ea animozitatea, atât de stupid provocată, dar atât de nedreaptă.

Seninătatea miraculoasă - nu degeaba mă tot miram că s-a instalat în mine - ieri încă prezentă, s-a dus. Fără-de-rostul existenței mă copleșește din nou. Ideea probabil infantilă că viața trebuie să se rotunjească într-un tot cu cap și coadă, nu

se poate dezrădăcina. Acum, spre sfârșit, ora bilanțurilor - pe care oricum am mania să le tot fac demult - apasă din greu, oricât m-aș muștra pentru absurditatea de a vrea să fi avut alt destin. Milioane și milioane de oameni mor fără a lăsa măcar o amintire în cineva, necum o operă, o faptă, ceva în care să-și supraviețuiască. De ce numai tu să fii o excepție?

Lethe - anticii, ca în atâtea altele, au spus ultimul cuvânt. Cred despre dispariția noastră: trecând fluviul, bem din apa uitării. Existența, cu toate rosturile ei, propria noastră persoană, toate legăturile ei cu alte persoane, cu locuri și locuri, se scufundă în uitare, deci în neant (concept care pentru mine însă n-are nici un sens; neantul nu se poate imagina). De aceea mi se pare atât de rizibilă ideea reîncarnărilor. Dacă ar exista într-adevăr o scânteie de spirit ce se mută în alt "corp", acea scânteie ar fi impersonală, desprinsă de întrupările ei anterioare. Noua întrupare ar fi fără nici o legătură cu celelalte, de vreme ce nici un fir al vreunei memorii - afară poate de cea divină - nu le leagă între ele. De vreme ce nu știu că sunt tot eu, nu sunt tot eu, și nici nu pot fi, după principiul individuației.

Totul se joacă deci aici și acum. Iar aici și acum ai pierdut partida. Absurdă ambiție să vrei să repari ceva într-un târziu. Les jeux sont faits; demult au fost jucate și lozurile trase. Cum îți închipui că vei avea de-acum înainte altfel de destin decât până acum? Și totuși, această dorință, ambiție, speranță, iluzie ne duce înainte, ca faimosul morcov legat în fața botului unui măgar îndărătnic.

Dacă aș avea cel puțin cu cine vorbi în scrisori; de fapt, nu atât pentru comunicare, cât pentru vederea exprimării, păstrării (pentru ce?, pentru cine?) a stărilor fugare, a căror notare e atât de plicticoasă dacă o faci într-un "jurnal". Ieri de pildă - lucru de pus într-o carte - bucuria domoală de a exista. Grija de casă, de îmbrăcăminte - îmi schimb bluzele și pulovărele, să mă simt, să mă văd, să mă știu arătând atrăgător. Gătit. Masă bună. Cu ce poftă, cu ce plăcere consum, consum, consum alimente, băutură, fructe, dulciuri, somn, odihnă, filme, culori, lumini, strălucirea de pe munți, căldura din casă. Sunt o hedonistă care se satisface cu puțin, dar cu voluptate. Toată mulțumirea asta, adânc senzuală, dacă se poate spune așa, e o compensație (cam sărăcicioasă) pentru limitele între care îmi duc existența, atât de limitată într-adevăr: nici cadru satisfăcător, nici societate, nici bani, nici glorie. Ceva modest, mediocru, restrâns, sărăcăcios. N-ar fi tragic, ideea însă că mintea mea era făcută a răzbi la rând cu atâția alții din jurul meu care au cât de cât "o situație", și că totul a fost ca o păcăleală. Îmi mănâncă restul de curaj, îmi otrăvește zilele, "ah, alții au murit pe front..."

10 decembrie 1991 - marți

Incorrigibila tendință adolescentină de a nota stările, umoarea, "die Befindlichkeit", atmosfera zilei, mai mult pe cea interioară (afară e ger cu soare). Je me laisse aller, încep deci cu incoercibila pasivitate de azi, după o zi bună ieri, pace interioară, probabil în urma vizitei lui Tom, brusc schimbat parcă, liniștit, de loc crispat ca de obicei, și de o surprinzătoare gentilețe cu mine. M-a convins să ies totuși un pic la aer, ducând scrisori la poștă, și nu m-a lăsat singură, m-a condus, iar la întoarcere, din nou a renunțat să ia metroul, ca să mă ducă până acasă. La poartă (cea din dos, fiindcă am propus să mergem prin "grădina"), m-a luat în brațe și m-a sărutat pe amândoi obrazii. Să fie oare semnul unei schimbări reale, lăuntrice? Schimbarea de atitudine față de mine să fie oare datorată noii neveste? (Încă nu m-am obișnuit cu numele ei, Sașa, pentru mine, din obișnuința cu Lambrino¹, e masculin). Oricum ar fi, și fără să dau în autoiluzionare că de-acum

înainte totul va fi perfect cu el, pentru mine a însemnat mai mult poate decât vreau să admit. Vreau să cred într-un reviriment. Poate mă ajută Dumnezeu s-o văd și pe asta.

Am remarcat de altfel că vârsta mea înaintată începe să fie luată în seamă de copii. Tom, cred că m-a condus și din teamă să nu alunec, căzând, ca acum 2 ani, iar Sanda mă menajează cât poate, făcând tot timpul cumpărăturile pentru mine. Azi dimineață mi-a telefonat din nou să mă întrebe de ce am nevoie și m-a avertizat să nu ies, că sunt -10 grade. Iar Andrei, după ce m-a lăsat să aștept o săptămână, și cred fie că a uitat de comision - de a întreba pe Hans dacă aș putea sta în casa lui Nicole - fie că nu prea e grăbit să-mi facă posibilă venirea, m-a sunat aseară - foarte drăguț ca ton, ca să-mi explice că abia ieri a dat de Hans, că n-a vrut să-l contacteze imediat cu doleanțe după luni în care nu s-a mai interesat de el, bietul, obsedat parcă de moartea Nicolei, stând mai mult la Paris, luându-și loc de veci lângă ea, unde i-a înmormântat urna, dar că acesta va veni curând la Paris, atunci o să se vadă cu el și-i spune rugăminta mea. Deci, aș avea motive de mulțumire.

Cu toate acestea, m-am sculat azi într-o dispoziție lamentabilă de inapetență pentru orice. Vina principală o are lectura jurnalului lui Jeni². Acum s-a făcut ora 12. Am luat diverse picături homeopate, 3 cafele - imposibil să mă apuc de treabă. Dacă nu mi-ar fi rușine de Bebe³, aș renunța. Asta după ce ieri, în sfârșit, am scris cele aproape 2 pagini de considerații diverse, introducerea de fapt la esențialul cerut: despre romanul lui. A "mers" în sfârșit, după 8 zile de chin, și aveam toate motivele să cred că azi termin. Am făcut pasiențe. Acum m-am așezat să scriu gânduri despre jurnal. Dar acum trebuie să mă întrerup, apucată din nou, violent, de acel plictis, acel urât, care mă face să arunc pixul cât colo, de obicei chiar fără să termin fraza. - Ce boală e asta? Ce intervenție a unui duh vrăjmaș? Nu că mi-aș închipui că e foarte important să umplu pagini întregi de jurnal cu gânduri despre alt jurnal sau despre orice altceva, dar e umilitor că până și această ocupație minoră să devină o problemă, o muncă, o îndatorire greu de împlinit.

Reiau scrisul (deși ar trebui să lucrez la articol), fiindcă o să se adune prea multe de spus dacă citesc mai departe după masa, atâtea încât o să mă sperie cantitatea și n-o să mai știu de unde să încep, cum s-a descurc tot ghemul de impresii și gânduri trezite de lectură. Soarele umple casa, mă ispitește să mă bucur de strălucirea lui, din păcate, leneșă, într-o dulce toropeală. Să "profit" de astfel de momente în care amărăciunea, decepțiile adunate, eșecul dureros al vieții mele se

estompează făcând loc unei împăcări. Nu trebuie oare să-i mulțumesc lui Dumnezeu că sunt sănătoasă, că în pofida vârstei și a impedimentelor lăuntrice (catastrofale, ce-i drept), totuși mai "lucrez" la câte ceva?

Aceeași perseverare în pasivitate, în gustarea stărilor interioare, în cultivarea aproape a stărilor diverse prin introspecție, o găsesc pe Jeni. Cum știa să se bucure de soare, de nopți de vară, cu sufletul ei altfel atât de zbuciumat! Lenea, cum spune ea pe șleau, pentru care se dojenește, de care ar vrea să se scuture, dar fără mare efort și fără succes, este poate cheia ce descuie taina: misterioasa incapacitate de a face într-adevăr ceva, cu toate că dispui de înzestrarea necesară. Pe mine, lenea ei de orientală (mai categorică, mai imperativă decât a mea, mai invincibilă și la fel de sterilizantă) m-a contaminat pur și simplu. Intru în atmosfera ei. Toată deosebirea dintre noi sub acest raport constă poate numai în educație. Dacă, din nu știu ce motive, n-ar fi fost ținută acasă în loc să meargă la școală (se face aluzie în jurnal și în note la dificultățile bănești - dar pentru Dumnezeu, ce sărăcie ar fi trebuit să apese familia, lucru inimaginabil, pentru ca înainte de război să nu poți da copilul la liceu?!), desigur că lipsa unui orar fix n-ar fi favorizat, așa cum a făcut-o, această permanentă lectură de romane tolănită pe pat (parc-o și văd) și mersul la cinema. I-a lipsit orice disciplină, n-a fost silită să se conformeze unui program. În fond e păcat, fără îndoială. Avea talent literar, poate dădea ceva, dacă era obișnuită cu o anumită constrângere.

După amiaza - Dar s-o iau de la început. De când am aflat de existența acestui jurnal publicat, am dorit să mi-l procur, mai ales că junele Crăiutu, de la care am aflat că a apărut, mi-a scris și amănuntul că e vorba în el, pe lângă alte multe persoane, și de mine, din timpul studenției, epocă de aur i se pare lui, și probabil multor tineri, când mai existau oameni iluștri și figuri notabile, mai ales la universitate. Nu știam însă că jurnalul se oprește în '47, (un an înainte de întoarcerea noastră din Franța) așa, că perioada tardivă - anii '50 - când ne-am împrietenit de fapt, nu figurează. Am fost deci bucuroasă că Tom mi-a adus cartea și m-am apucat s-o citesc. [...]

¹ Alexandru Lambrino - prieten cunoscut în Franța

² Jeni Acterian, *Jurnalul unei ființe greu de mulțumit*

³ B. Elvin, traducător, editor și publicist, redactor șef al revistei *Lettre international*, ediția românească